

# נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל  
Zwiazek Krakowian w Izraelu  
Association of Cracowians in Israel



כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר  
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630  
cracowassociation@gmail.com  
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366  
www.cracow.org.il

[www.facebook.com/groups/cracowassociation](https://www.facebook.com/groups/cracowassociation)  
בנק איגוד סניף 079 חשבון 2167/89

גליון 189 נובמבר 2022 חשון-כסלו תשפ"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

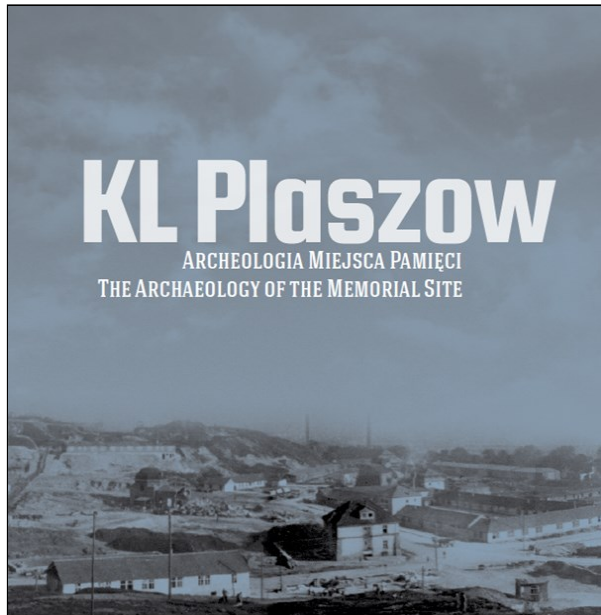
## ארכיאולוגיה במחנה הריכוז לשעבר פלשוב

מוזיאון פלשוב שמקים את אתר ההנצחה במחנה הריכוז הגרמני לשעבר, הוציא לאור שני פרסומים ובהם מידע רב על הממצאים הארכיאולוגיים שנמצאו באתר לאחר חודשי עבודה רבים.

הפרסומים כוללים מידע היסטורי על המחנה מאז הקמתו על שני בתי העלמין היהודיים, פרוט של שיטות ביצוע הבדיקות הארכיאולוגיות, בין היתר, באמצעות מכשור דיגיטלי מתקדם, וכן תמונות וכיתוב לגבי חלק מתוך אלפי הממצאים.

בין החפצים שנמצאו בשטח

המחנה היו חפצים אישיים כמו טבעות, סיכות חן, מסרקות, חפתים, מכשירי גילוח, מסרקים, מסגרות של משקפיים וכן כלים אחרים. בין הכלים הללו היו כלי אוכל למיניהם, בקבוקים, מכסים של קופסאות, גלגלי שיניים, כלי כתיבה כולל ציפורן, מספרניים וכן כלי עבודה כמו פטישים, ברגים ועוד.



## שבבים,

בשנים 1772-1776, עם כיבוש פולין על ידי המעצמות השכנות, הייתה קז'ימייז' תחת הכיבוש האוסטרי. בעיר קז'ימייז' וקרקוב, גם יחד, התגוררו כ-4,100 יהודים שהיו כ-17% מכלל אוכלוסיית הערים. בשנת 1802 מוזגו קרקוב וקז'ימייז' לעיר אחת, קרקוב.

##

דיטלה 11: בשנת 1932 נפתח כאן אולם קריאה "צעירי מזרחי", שהתמחה בשבועונים וירחונים שיצאו לאור בפולנית, בידיש ובעברית.

##

בשנת 1906 הקימו שני יהודים קרקובאים, יוסף קליינברגר (1864-1912) ורומן גרונוולד (1871-1945) את בית הקולנוע הראשון בקרקוב, קולנוע קרקס אדיסון.

בית הקולנוע היה בפינת רחובות וילופולה ושדרות דיטלה, במבנה עשוי עץ ויכול היה להכיל 528 צופים.

השניים היו גם שני המפיקים הקרקובאים הראשונים של סרטים דוקומנטריים שתעדו את החיים בעיר. לאחר מותו הפתאומי של יוסף קליינברגר הפסיק בית הקולנוע לפעול.

יוסף קליינברגר נקבר בבית העלמין היהודי במיודובה והמצבה על קברו נשתמרה עד היום.

מתוך: "Żydowsky Obywatele Krakowa - Miejsce i Ludzi" בהוצאת EMG, קרקוב)

## 80 שנים לחיסול הגטו

גטו קרקוב חוסל ב-14-13 בחודש מרס 1943. כ-8,000 מיושביו נשלחו למחנה הריכוז פלשוב והאחרים נשלחו אל מותם במחנה הריכוז אושוויץ. לציון 80 שנים לחורבן הסופי של קהילת יהודי העיר יתקיימו בקרקוב, בתאריכים 10-12 במרס 2023, מספר אירועים שלהם אנו שותפים ואנו מזמינים אתכם להצטרף אלינו.

ביום שישי 10 במרס נבקר בתערוכה שבמוזיאון שבמפעל של אוסקר שינדלר ברחוב ליפובה 4, בליווי הדרכה באנגלית. בהמשך אותו יום נפגש עם הצוות המתכנן ומקים את אתר ההנצחה במחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב, ונקבל הסברים על התיכנון ושלבי הביצוע. בערב נפגש כולנו לערב חברתי ולקבלת שבת.

ביום שבת נסייר ברחובותיה של קז'ימייז' והמעוניינים יכולים להצטרף לכנס ישראל-פולני שידון בנושא "קליטת פליטים". ביום ראשון ה-12 במרס 2023 בשעה 10:30 נפגש בבית העלמין היהודי ברחוב מיודובה ומשם נלך לכיכר גיבורי הגטו ונשתתף בצעדת הזיכרון.

צעדת הזיכרון מתקיימת בחסות ראש עיריית קרקוב, הקהילה היהודית והפסטיבל לתרבות יהודית. שיירת המשתתפים תצא לכיוון פלשוב, ובדרך נעבור ליד השרידים של חומות הגטו שנותרו ברחוב לבובסקה ומשם אל המצבה שהוקמה בפלשוב, על שרידי שני בתי קברות יהודיים, שם יתקיים טקס הזיכרון.

המעוניינים להצטרף אלינו מתבקשים לכתוב למערכת. אנחנו לא מארגנים טיסות, בתי מלון, ארוחות או העברות.

## הסלקציה במחנה הריכוז פלשוב במאי 1944

**על פי עדותו של המהנדס יעקב שטנדיג בספרו "פלשוב. התחנה האחרונה של יהודי קרקוב",**  
לילי הבר לבית לור מביאה לדפוס עדות זו לזכרם של שני סביה, לפמן יום טוב בורנשטיין הי"ד ויצחק צבי לור הי"ד,  
ש"נכשלו" באקציה הזן ונשלחו אל הגז באושוויץ ב-14 במאי 1944.

המחנה צורכי מזון, ולאחר שהוריד בשבילו את חלק הארי, היה נכנס לבית הילדים והיה מחלק סוכריות, תפוחים ואגסים, כי אקארט היה לו לב טוב וחם בשביל ילדי ישראל.

היה גם טיפול נשי בילדים, אך לא על ידי אמותיהם של הילדים האלה. בין הילדים היו הרבה יתומים, ביניהם יתומים גם מאב וגם מאם. במחנה אסור היה להחזיק ילדים יחד עם ההורים; חייבים היו להעביר אותם לבית הילדים, ושם ידאגו להם "נשים צדקניות", כדי שאמותיהם של הילדים יוכלו להתמסר לעבודה ללא הפרעה.

ואם כן, גם בשביל החלשים, העייפים והזקנים רוצים הגרמנים משהו לסדר? והנה הופיעה על מגרש המיפקד כל הכבודה של המחנה עם ראש המשטרה היהודית, חילוביץ'. עברו כשעתיים עד שהתחיל המחזה. חילוביץ' נעמד בחזית ופקד בקול חזק: "כולם דום, להוריד כובעים". כל המחנה נעמד דום, כמעט קפוא, למראה ההאופטשטורמפירר בלאנקה, הרופא הראשי של המחנה, שבא עם האוברשטורמפירר גרים, הממונה על רובע המגורים במחנה, ובלוויית ההאופטשטורמפירר אקארט, האחראי למיפקד.

חילוביץ' התקרב אליהם בריצה כדי למסור דו"ח מספרי על אסירי המחנה ולהודיע שהכל מוכן להתחלת ה"הצגה". את הדו"ח החנפני הזה קיבל אקארט בתנועת ראש קלה. באלנקה וגרים לא העיפו אפילו מבט לעבר חילוביץ'. אחרי התייעצות קצרה הוחלט לשלוח את הנשים למחנה שלהן, ואז התחיל מצעד הגברים. כל אחד מהגברים, עירום כביום היוולדו, חייב היה לגשת אל בלאנקה. על יד שולחן עם כרטיסייה אדומה ישבו אונטרשארפירר לאנדסדורפר והיהודי מרצל גולדברג. בלאנקה היה מורה באצבעו הקטנה מי חייב לגשת לשולחן ולהירשם, כלומר, לזכות בנסיעה ל"סנטוריום". מי שבלאנקה לא הורה עליו באצבעו - לא זכה לכבוד הזה. וכך היו הגרמנים קובעים מי למוות ומי לחיים. הפרוצדורה הזאת נסחבה באיטיות - הגרמנים כידוע יודעים למצוץ את דם קורבנם, אם הם רוצים בכך.

וביום אביבי זה היה מזג האוויר, כאילו להכעיס, קר וסגרירי כמו באחד מימי דצמבר; בלאנקה - פרח החממה הענוג - הורה להביא לו פרווה אותה לבש מעל לחליפתו ומעילו החורפי החם. מובן שלרופא הראשי שקפא מקור לא הפריע כלל שהאסירים עומדים עירומים - הם חסונים, להם הקור אינו מציק.

פתאום מורגשת תנועה בין "המכובדים" ומישהו מודיע כי גאט עומד להגיע. ואכן, המכונית הקטנה שלו הגיעה במהירות ונעצרה בפתאומיות בפני קבוצת הקצינים. מן המכונית הגיחה דמות ענק, שני מטר גובה, האמרגן הראשי של הצגת היום הגיע. הגרמנים מרימים את הידיים ל"הייל היטלר" ומקיימים התייעצות קצרה. ודאי יחולו שינויים בביצוע המיון.

(המשך בעמוד הבא)

"עבדנו בפלשוב גם בימי ראשון בשבוע. המינהל במחנה פלשוב לא הכיר בימים חופשיים מעבודה, ופרט ליום אחד בחג המולד הנוצרי ויום אחד בפסחא, עבדנו במשך כל ימות השנה, שהרי איך אפשר להעלות על הדעת שחרור פועלים מעבודה בימי חג כשהמדובר ב"מאמץ עליון בשביל המולדת הגרמנית?" והפועלים כאן הם אסירים פוליטיים ונוסף לכך יהודים. סוף-סוף לא כדי שיתובבו בחוסר-מעש הם לא נשלחו לתנורי בלוזיץ. לכן המיפקדים בימי ראשון היו דומים למיפקדים בימים אחרים.

אבל יום הראשון של ה-7 במאי 1944 היה שונה. כנראה משהו עומד להתרחש כי לא שילחו איש אחרי המיפקד. לא רק שלא ניתנה פקודה לגדודי העבודה לצעוד למקומות העבודה הקבועים, אלא להפך, המשמרות מסביבנו קיבלו תגבורת של אנשי ה-ס.ס. והממונים על הבלוקים. חומת אנשי ה-ס.ס. נעמדה בין מגרש המיפקד ובין צריפי המגורים, שחלילה וחם לא יעז איש לזוז בין המגרשים.

חרדה השתררה בין אסירי המחנה. שלטונות המשטרה היהודית החזיקו את כל העניין בסודיות גמורה, אבל אחר-כך רמזו שכנראה תיערך ביקורת בריאותית. ובעצם מדוע כל-כך חשדניים היהודים כשהמדובר בפעולה גרמנית כלשהי הנוגעת להם? וכי מה רוצים הגרמנים במיסדר הבריאות הזה? ודאי ידאגו לאלה שהעבודה קשה עליהם או לאלה שמתבח המחנה אינו טעים להם, ואולי לאלה שמזג האוויר והאקלים במחנה אינו מתאים עבורם? האנשים האלה ודאי יזכו לטיפול מיוחד, יקבלו תוספת מזון, מרק טעים ואולי אפילו זריקות ויטמין.

הרי הילדים, למשל, זכו כידוע לטיפול מיוחד כזה. למטרה זאת גידרו שטח מיוחד בתוך מחנה הנשים ושיכנו את הילדים בצריף מספר 5. לזרים הייתה הכניסה אסורה לצריף הזה. הממונים על הילדים ועל צורכיהם היו נציגי המשטרה היהודית, האודמן קוד ואחרי כן סאלק גרינר. אבל גם הגרמנים דאגו למאתיים הילדים האלה. אקארט בכבודו ובעצמו דאג להם. לעיתים היה מחרים מסוחר



צריפים במחנה הריכוז פלשוב

## הסלקציה במחנה הריכוז פלשוב במאי 1944 (המשך)

בכרטסת האדומה סימן מסויים וגם אלה שלא היה להם הכבוד הגדול הזה. עבר שבוע שלם שקט, בלי כל מאורעות מיוחדים במחנה, כאילו לא קרה דבר. מיפקדי הבוקר והערב, הפגישות המשפחתיות ואפילו הפגישות הרומנטיות, נמשכו כרגיל.

והנה הגיע יום הראשון הבא, ה-14 במאי 1944. מיפקד הבוקר נערך כרגיל, אבל הפעם מזג האוויר אביבי נהדר, השמש זרחה וריח השדות הגיע עד למגרש המיפקד. עוד אנו נהנים ממזג האוויר הנפלא, והנה אנו מוקפים על ידי משמרות כבדים, כולל הממונים על הבלוקים וה"משגיחות", שהפרידו בינינו ובין רובע המגורים. האסירים לא הסתדרו כרגיל בחמישיות, אלא בעשיריות, כדי שכולם יהיו מקובצים יחד ויוכלו יותר טוב להאזין לפקודות.

לאורך הרחוב ברגשטראסה, מן הכניסה לאיזור המגורים ולאורך מגרש המיפקדים והמטבח, הועמדו משמרות חמושים במכונות ירייה קלות ובמכונת ירייה אחת כבדה, שלועה מופנה ישר למגרש המיפקדים. ושוב חילוביץ' קופץ בפני הפמליה של גאט, בלאנקה וגרים. כל הממונים על הבלוקים מתייצבים בפני אקארט ומקבלים הוראות מדוייקות.

השעה כבר אחת-עשרה, והנה מביאים את השולחן עם הכרטסת האדומה. עתה הבינו האסירים את הקשר שבין המצעד מלפני שבוע ובין זה של היום. הממונים על הבלוקים ניגשים לשולחן ומעתיקים את השמות שסומנו בשבוע שעבר כחולים וזקנים. הם חוזרים לבלוקים שלהם, קוראים את שמות האנשים ומעמידים אותם בצד. אחר-כך מסתדרים כל אלה בחמישיות. גברים לחוד ונשים לחוד, ופניהם מופנים לעבר שער היציאה של המחנה. עכשיו הבינו הכל מה מתרחש כאן. מתחיל בכי חרישי, הגובר והולך. שומעים אבות קוראים לבניהם ואימהות לבנותיהן. הכל מבוהלים ומפחדים.

גאט נותן פקודה לזוז. התחילו לנוע במורד ההר, אל מחוץ לשער היציאה. שני טורים של גברים ושל נשים, אבות ואמהות, אחים ואחיות וילדים מתחת לגיל ארבע-עשרה. כ-1,000 איש. תחת משמר כבד של ס.ס. נעו עד שנעלמו מעינינו. בכאב צורב ובצער עמוק נפרדנו מאלף האומללים האלה, אך השלינו את עצמנו כי באושוויץ יהיה להם אולי קל יותר. בפרט שגאט ניחם קבוצת נשים מקוננות ואמר להן כי באושוויץ העבודה היא יותר קלה. בפלשוב, הוסיף, אין מקום לחלשים ונרפים. כאן הכל חייבים לעבוד קשה, אבל בזה לא גמרנו.

אותה דרך שבה ירדו טורי האומללים, עלו בכיוון הפוך כמה מכוניות משא ריקות, כאילו באו למאפייה או למטבח. באופן אינסטינקטיבי עקבו אחריהן עינינו המפוחדות. המכוניות הגיעו לכניסה למחנה הנשים. במחנה הנשים, מצריף מספר 5 שהיה "בית הילדים", שעד עתה "דאגו" לו כל כך הגרמנים והיהודים גם יחד, מוציאים כעת החוצה את האוצר היקר ביותר שלנו, את ילדינו, שבנס הצלחנו להכניסם למחנה ולהסתירם מעיניהם הבולשות של השרנרים, הקריגרים והמאוררים.

(סוף בעמוד הבא)

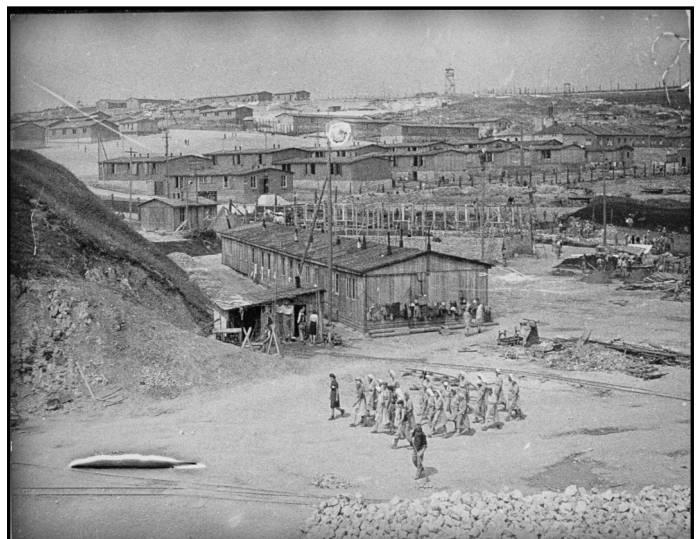
גאט הסביר, כנראה, לבלאנקה כי אם ימשיכו בשיטתם יימשך המיון, שנועד לכלול כ-15,000 אסירים, לפחות יומיים, והעבודה בוערת. ובאמת חלו שינויים בהתאם להוראותיו של גאט, כשראש הטקס בלאנקה מנצח על המלאכה.

לפי השיטה החדשה עברו האסירים בשורה עורפית, במקביל למקום עמידתם של גאט ובלאנקה, במרחק כעשרה מטר מהם. כל אסיר, כשהוא עירום, נעול נעליים בלבד ובידו השמאלית צרור בגדיו, חייב היה לעשות "ימינה פנה" בהגיעו לפני גאט ובלאנקה ולעבור לדום לשנייה אחת. אודמן, שעמד מאחורי האסיר מול בלאנקה, עקב אחרי תנועת אצבעו הקטנה של בלאנקה. אם האסיר היה איש זקן, חלש או "מוזלמן" - דהיינו כולו עור ועצמות, או ילד מתחת לגיל 14, דחף אותו האודמן לפי הוראת אצבעו של בלאנקה לעבר השולחן שעליו עמדה הכרטסת האדומה. מי שהאיר לו המזל עשה "שמאלה פנה" והצטרף בריצה לאלה שנמצאו כשרים להמשיך בעבודתם במחנה.

העבודה מתקדמת עכשיו מהר מאוד. הרי זה באמת לא חשוב אם בשל החיפזון נעשות פה ושם שגיאות קטנות ואדם כשיר נדחף לשולחן. במי סוף-סוף מדובר כאן? העיקר להמשיך. גוש אסירים אחד עובר את המיון, והנה גוש אסירים שני צועד עירום אחרי, והקבוצה השלישית כבר פושטת את בגדיה. כשראה גאט שהעבודה מתנהלת כסדרה, עזב את המקום ונעלם. עד הצהריים גמרו את הסלקציה של הגברים.

עתה עוברת ההצגה למחנה הנשים. שם עומד שוב בלאנקה ועל ידו המשגיחה הראשית, והנשים העירומות, שכל אחת מהן נושאת את חבילת בגדיה ביד שמאל, עוברות לפניו. בדיוק אותה ההצגה שהתקיימה לפני הצהריים אצל הגברים.

בתום שתי ההצגות האלה השתררו אי-ביטחון ופחד בתוך המחנה, ובכך, לא רק באושוויץ יש סלקציות - היום המחנה פלשוב עבר "ביקורת רפואית". האסירים והאסירות חזרו לצריפי מגוריהם. גם אלה שסימנו להם



קבוצת נשים בדרכה לעבודה בפלשוב

## הסלקציה במחנה הריכוז פלשוב במאי 1944

שאף כי הייתי עד ראייה של המצעד הבלתי רגיל הזה, אין לי הכישרון הספרותי כדי לתאר את הגיהינום הזה עלי אדמות. אוצר המילים שלי עני מדי מלתאר את המתח הרב שהצטבר אז, ורק ניצוץ אחד היה חסר כדי לפרוק את הייאוש והזעם שהצטבר ולגרום להתקוממות.

במשך ימים ושבועות ארוכים, עד לחיסול מחנה פלשוב, לא ידענו מה גורלם של המגורשים. הידיעות שהיו מעבירים לנו מלווי השיירות של ה-ס.ס. היו מרגיעות. כנראה קיבלו פקודה לא לגלות את האמת. הם סיפרו לנו נפלאות על הגן הנהדר, שבו משחקים ילדינו בהשגחת מטפלות מיוחדות. הם סיפרו כי ראו את האנשים הזקנים מתהלכים להנאתם בגן הפורח. הקרובים התמימים במחנה האמינו בבדידות אלה ותיארו לעצמם את יקיריהם בגן עדן עלי אדמות.

אך אלי! האם הדרך לגן עדן שלך חייבת לעבור דרך ארובות הקרמטוריום? האמת זועקת לשמיים: כל המשלוח של אלף ומאתיים הגברים והנשים והילדים הפך בו ביום לאפר. אך כפי שעל הקבר צומח עשב, כך על הכאב עובר חוק התיישנות."

את מאתיים ילדינו מעמיסים כעת על מכוניות המשא. הלב מתפקע מכאב והדם נקרב בעורקים. בכי מר ממלא את כל המגרש. גאט פוקד על כל האסירים להתיישב במגרש עם הגב לדרך שבה יצאו המגורשים. אחר-כך הוא ניגש לאחד מאנשי ה-ס.ס. ושולח אותו למרכזיית הטלפונים, ומייז משמיעים כל הרמקולים במחנה מוסיקה עליזה. המנגינות הרועשות מחרישות את בכי האימהות. לבסוף נשמעת המנגינה "אימאלה, קני לי סוסון" (Mamashi. Kauf mir ein Pferdchen) בליווי הקאקופוניה הטרגית הזאת, המלווה בצריחות פראיות של הרמקולים שמטרתן להחריש את קריאות השלום של הילדים להוריהם, ואלה מתחרות עם המכוניות עמוסות בילדים עולות במעלה ההר, עוברות ליד מרתף תפוחי האדמה וחצר משרד הבנייה, עד שנעלמות מן העין.

. רק שתי מכוניות של ילדים מבוגרים עברו דרך רחוב ברגשטראסה, לא הרחק ממגרש המיפקד. כאן יכולנו לראות בבירור את תנועות הידיים של הילדים, המברכים לשלום זו הפעם האחרונה את הוריהם וקרוביהם.

זמן רב חשתי להעלות תיאור זה על הכתב. הרגשתי

## מדוע הם לא מרדו? הרוקה טדאוש פנקביץ' מנסה לענות על השאלה

בהם השלו אותם ערב מותם. לו שהה כל אחד מבני-שיחי רק שעות-מספר באותה אווירה, שהיו מתנהלות ה"אקציות", במקום בו כל כמה צעדים מישהו נורה, במקום שהיו מתעללים, מכים ומדכאים, לו יכול להכיר את אחורי-הקלעים של הפשעים, לראות את המוציאים לפועל האלה, מלאי-סיפוק, את השיטות, בהן היו משתמשים, כדי להגביר פחד ולעורר בהלה כשהם יורים פעם במלוא האכזריות ופעם אחרת שוב הם משלים בהבטחה, שהמגורשים יחיו, ושוב פעם הם מאיימים בהטלת אחריות כוללת ובתגמול כלפי המשפחה כולה על גילוי רצון לברוח, על חבלה או תגובה כלשהיא - או אז שוב לא היה שואל 'מדוע'.

מלבד זאת הרי מיקומו של הגטו הקראקאי בהשוואה עם הגטו הווארשאי, למשל, לא איפשר מבצע הגנתי גדול כלשהו. לגיטו הקראקאי, ששוכן בכמה רחובות צרים, שהיו מוקפים משמרות גרמניים, אשר ראו כמו על כף היד את כל הנעשה בפנים, לא היו תנאים למיבצעי לחימה. מלבד זאת הרי הגרמנים, בכל הנוגע לבטחונם הם עצמם, היו ניגשים לכל מיבצע של גירוש באורח מעולה, בהכניסם אל הגטו יחידות משטרה חזקות, מזוינות מכף רגל ועד ראש ואשר היו רשאות לירות בכל עת ובכל מי שתריצה.

ולבסוף, בנפשו של כל אחד מהתושבים הבהבה עוד תקווה חלשה, שישאר בחיים. ל'הישאר בחיים' באותם הזמנים זו היתה מילה גדולה, שכן, כלום יתכן בשבי משהו עצום מהמילה 'חופש' - ובעידן של קציר דמים של המוות 'הישארות בחיים'? מחשבות נסתרות אלו היו מחוללות נסים, היו מוסיפות לבני אדם כוח סבל למעלה-מכוח-אנוש ממש, ויכולת להחזיק מעמד ולהתגבר. מחשבות אלו גרמו לאנשים לחרוק שיניים, לבלוע מנות מרות של השפלה. שוב לא הפחד מפני המוות, אלא הרצון להחזיק מעמד הפך לתכונה שלטת. זו היתה ההתרשמות שלי וכזו ההשקפה, שעיצבתי לעצמי, על אותם הזמנים ועל בני-אדם אלו מתקופת שהותי בגטו."

חסידי אומות עולם מקרקוב, טדאוש פנקביץ', בעליו של בית המרקחת בכיכר השילוחים, שהיה עד ראייה למה שהתרחש בגטו קרקוב משיב לשאלה (ט. פנקביץ', עמ' 111, 112. תרגום: א. בראונר):

"תכופות נשאלתי על ידי מכרי הפולנים, האומנם היו היהודים כה מסונוורים, שלא היו מודעים למה שצפוי להם. מדוע בלכתם לגירוש, שמשמעו היה מוות, היו נוטלים עמם מטלטליון, מדוע בדרכם האחרונה הם עוד מתענים, מדוע סוף-סוף, אין תגובות, מדוע הם מניחים, שיובילום כצאן לטבח?"

שאלות כאלה עשויים להעלות בני-אדם שלא היו עדים ישירים למאורעות אלה, כיוון שלאזניהם הגיעו רק ההדים; כיון שהיו במידה מסוימת משקיפים, שלא היתה צפויה להם סכנה כלשהי, ובעצם שמשו רק הד לשמועות מדוייקות פחות או יותר, שהילכו וחזרו בגטו.

מי שלא היה צופה ועד ישיר בתיאטרון זה של אימים וזוועה, אינו יכול להבין ולתפוס את הנסיבות, בהן חיו, כאן בני-אדם, לא יבין את העורמה הזדונית של השקרים,



חומות והכניסה לגטו ומרחוק כיכר זגודי ובית המרקחת

## סיפור השרדותה של סטלה גולד



סטלה בתקופת המלחמה

**סטלה גולד** לבית גרופט סיפרה את קורות חייה לנכדתה, תמר, במסגרת פרויקט "ילדים בשואה - מיזם תיעוד", וכך היא סיפרה:

"נולדתי בשנת 1933 בפולניה, בעיר קרקוב. אפשר להגיד שעד פרוץ מלחמת העולם השנייה לא ידעתי שאני יהודיה. כשפרצה מלחמת העולם השנייה הייתי כמעט בת 6 ועדיין לא הלכתי לבית ספר. רק בזמן המלחמה נודע לי שאני יהודיה כי ילדים פולנים ברחוב קראו לי "יהודיה מלוכלכת".

לילדים יהודים נאסר ללכת לבית הספר ולכן אמי לקחה מורה פרטית שלימדה אותי לקרוא ולכתוב. הזמנים היו קשים מאוד בגלל הפחד מפני הנאצים. גרנו באותה תקופה אצל הסבים שלי. אנשים לא האמינו שהמלחמה תימשך כל כך הרבה זמן.

אחרי זמן מה התפשטה שמועה שהנאצים יקימו בקרקוב גטו בשטח מוגבל, וכל היהודים יחוייבו להתרכז שם. כשפרצה המלחמה, אבי נסע עם מכרים שלו לכיוון מזרח ולמרות שהיה מקום בשביל אמי ובשבילי, אמי לא רצתה לעזוב את משפחתה הקרובה, ולכן אנחנו נשארנו בקרקוב. אבי הגיע לעיר פשמישל, מקום מגורי הוריו ואחיו, ומקום בו היו הרוסים עד שנת 1941. אנחנו, אמי וכל משפחתה, היינו בנפרד מאבי ומשפחתו.

אמי החליטה שהיא לא רוצה ללכת לגטו, ולכן עברנו לווליצ'קה, עיר קטנה ליד קרקוב, שם היהודים היו עדיין חופשיים. גרנו, חמש נשים - סבתא ואחותה, אמי ואחותה ואני - בשכירות אצל משפחה פולניה. עד שנת 1941 לא ידענו היכן אבי. באותה

שנה הגרמנים כבשו את העיר פשמישל וכך נודע לנו שאבי נמצא שם עם משפחתו והתחלנו להתכתב איתו. היות וליהודים אסור היה לנסוע ממקום למקום לא יכולנו להתאחד איתו.

אחרי זמן מה התחילו שמועות שייקחו את היהודים ברכבות למקום לא ידוע. הגרמנים ניסו לשכנע את היהודים שלא יקרה להם שם שום דבר רע, כי הם נוסעים בסך הכל למחנות עבודה. אבל אף אחד לא חזר מהמחנות האלה ולכן האנשים חששו לגורלם. בשנת 1942 הגיעו שמועות שיאספו את כל היהודים מהסביבה לווליצ'קה ושייקחו אותם למקום בלתי ידוע. אמי חששה כמובן לגורלי והחליטה לשלוח אותי עם אישה פולנייה ובתה אל אבי לפשמישל. נפרדתי מאמי בלי לדעת שאני לא אראה אותה יותר.

כשהגענו לפשמישל פגשנו את אבי שגר בגטו, ובכל יום היה יוצא לעבודה מחוץ לגטו עם עוד יהודים גם, כאן בפשמישל, הרגישו היהודים שעומד לקרות משהו לא טוב. אבי מצא עבורי מקום מסתור עבורי אצל משפחה אוקראינית שהכיר עוד קודם. אלה הסכימו לקחת אותי והוסתרתי אצלם עד סוף המלחמה. לביתם היו באים אנשים רבים - הוא היה חייט ואשתו תופרת פרוות - וכמובן שאסור היה שאנשים יראו אותי. נאסר עלי להתקרב לחלון או לצאת החוצה, והיו לי כמה מקומות מסתור, כמו בארון בגדים או בין שני חדרים שמצד אחד היה ארון ומצד שני היה שטיח קיר תלוי.

בשלב מסוים גרמנים עצרו את אחיה של האישה כשבכיסו אקדח. משפחת המצילים שלי, משפחת מדביד, פחדה שהגרמנים יבואו לחפש גם אצלם נשק, ולכן שלחו אותי לבית מגורים ליד כנסייה, היכן שהיו מלמדים כמורה. היה שם "פופ" (מעין כומר של אוקראינים) שידע על שהותי אצל משפחת מדביד, והוא הסכים להסתיר אותי באחד החדרים במקום שבו למדו כמורה. בחדר הזה הייתה מיטה וחוץ מזה שום דבר לא היה שם. כמובן שגם היה אסור לי להתקרב לחלון או לצאת החוצה. את השעה, בערך, ידעתי לפי מצב השמש. כל ערב היה מביא לי ה"פופ" אוכל שמדביד הביא עבורי.

היה זה סיכון גדול עבור כולם. לא היה לי מה לעשות ולא היו לי ספרים

ולמעט ה"ברית החדשה". לילה אחד שמעתי רשרושים ליד האוכל שלי, מצאתי עכבר אחד שאכל את האוכל שלי; גירשתי אותו משם והוא התחבא מתחת למיטתי. סתמתי את החור בעיתונים שאתם הגישו לי את האוכל, העכבר פחד ממני ואני פחדתי ממנו.

בתקופה זו חייתי בבדידות נוראית. הייתי במקום זה לתקופה של כעשרה ימים, והיה לי משעמם מאוד, ורק בערב היה מגיע הכומר עם האוכל ששלחה לי משפחת מדביד. חזרתי אל משפחת מדביד. זאת הייתה תקופה "הצבא האדום" התקרב כבר לפשמישל והגרמנים החלו לברוח.

שנה לפני סיום המלחמה, בשנת 1944, שוחררתי על ידי הצבא הרוסי. האנשים עדיין פחדו שהגרמנים יחזרו לפשמישל, אבל לשמחתי זה לא קרה. לאט לאט החלו היהודים לחזור לבתיים.

כל מי ששרד חיפש את קרוביו. מכיוון שהורי ידעו איפה אני נמצאת, ולא באו לקחת אותי, הבנתי שהם נספו ושהם לא יבואו כבר לעולם. אחרי זמן מה הגיעה אל משפחת מדביד, צשיה, בת דוד שלי ולקחה אותי לביתה. לא כל כך שמחתי ללכת איתה - לא ממש הכרתי אותה והיה לי קשה לעזוב את משפחת מדביד. אבל בתור ילדה ממושמעת עשיתי מה שאמרו לי. צשיה חיה עם אביה - דודי. אחרי זה הגיע עוד דוד שלי וככה נדדתי מדוד אחד לדוד שני, ואחרי זה הגעתי לדודה שלי שחיה בעיר קרקוב עם ביתה.

גרנו בחדר אחד ובחדר לידנו גרה משפחה אחרת ואתה היה לנו מטבח משותף ואמבטיה משותפת. עם הדודה ובתה עזבתי את פולין, במטרה להגיע לדודים שלי שחיו בבליה. את פולין עזבנו באופן בלתי חוקי, דרך צ'כיה, והגענו לאוסטריה, שם היינו ב-3 ערים שונות במחנות עקורים. גרנו שם בחדר גדול שחולק באמצעות שמיכות לכמה משפחות, והאמריקאים דאגו לנו לאוכל וכלכלה.

אחרי שעזבנו את המקום הזה הגענו, שוב באופן בלתי חוקי לבלגיה, דרך צרפת, שם גרו שני דודים נוספים שלי ודודה. אחרי שלוש שנים עזבתי את בליה עם גרעין של "השומר הצעיר" להכשרה בצרפת ומשם לארץ-ישראל לקיבוץ גת."

## פרקליטות יהודית בקרקוב

המועצה; ד"ר אוסטרן אלכסנדר, השתתף בכתבי עת משפטיים, נהרג על ידי הנאצים; ד"ר גומפריץ אדולף, סגן יו"ר המועצה, עזר בהקמת הבית האקדמאי ועסק בעבודה סוציאלית. מת ברוסיה בשנת 1944; ד"ר גלדוורט ליאון-מיכאל, אחד מעורכי "קול עורכי הדין" יו"ר התאחדות עורכי הדין היהודיים, יו"ר איגוד בעלי בתים יהודיים ונוצריים; ד"ר גלסנר ארתור, בונדאי, אחד מחברי הוועדה למתמחים במועצה, מחבר הספר הגדול "דוגמאות למשפט האזרחי"; ד"ר דרוהוצקי איזידור, תובע מטעם המועצה בפני בית המשפט המשמעותי; ד"ר הופמן זיגמונד, שהקדיש את כל מרצו וידיעותיו להקמת המוסד לביטוח הדדי של אורחי הדין; ד"ר לנדאו רפאל; ד"ר לילינטל זיגמונד, שימש כבוחר בחינות לשופטים ועורכי דין; ד"ר לקס זיגמונד, סגן יו"ר המועצה; ד"ר פלדבלום שמעון, משפטן מעמיק, נואם מצויין, היה תובע מטעם המועצה בפני בית הדין המשמעותי; ד"ר פניכל זיגמונד, חבר הוועדה למתמחים ובוחר בבחינות לשופטים ולעורכי דין; ד"ר רוזנצוייג ארתור, היה מזכיר המועצה ובוחר בבחינות עו"ד. בזמן הנאצים היה יו"ר היוזנראט בקראקא. נרצח בבלז'ץ ביוני 1942; ד"ר רינגלהיים תיאודור, חבר המפלגה הסוציאליסטית הפולנית, בוחר בבחינות לעו"ד; ד"ר שולדנפריי מיכאל, משפטן מעמיק, בונדאי, סגן יו"ר המועצה, יו"ר הוועדה למתמחים, בוחר בבחינות לעו"ד; ד"ר שטינברג יוסף, בוחר בבחינות לשופטים.

חברי בית הדין המשמעותי בשנים שבין מלחמות העולם היו: ד"ר אדר ליאון, ד"ר אדר ארנסט, ד"ר אדלר אלכסנדר, ד"ר אפטה הנריק, ד"ר גולשטיין אברהם, ד"ר גלבוואקס סאלו, ד"ר גלדוורט יאן, ד"ר טילס אדולף, ד"ר יסם משה, ד"ר לנדאו פיליפ, ד"ר לוסטבאדר לודוויג, ד"ר מינדר איזידור, ד"ר נאדל מקסימיליאן, ד"ר פוגלר זיגמונד, ד"ר רטלר אלכסנדר, ד"ר שיינסברג אמיל.

**לפי מאמרו של ד"ר זיגמונד פניכל בתוך "ספר קראקא"**

כשנתיים לפני פרוץ המלחמה, בשנת 1937 היו 1291 פרקליטים במועצת עורכי הדין של קרקוב, וביניהם מנו היהודים כ-60% ורק כ-40% קתולים. החל משנת 1938 נסגרו הדלתות של הפרקליטות בפני היהודים הצעירים, כי לא הייתה כל תקווה שהם יתקבלו להתמחות בבית המשפט... משרדים ממשלתיים ומפעלי תעשייה גדולים שבידי נוצרים חסומים היו בפני יהודים, ועל כן אין פלא שלא יותר מ-10% של משרדי עורכי דין יהודים נחשבו כמפרנסים בכבוד, ויתרם דחוקים היו מאד.

[...] לעורכי דין יהודיים היו לקוחות פולניים רבים, והם התייחסו אליהם באימון. גם האצולה הפולנית, אפילו ראשי הממלשה הפולנית, היו לקוחות של עורכי דין יהודיים בקרקוב. התנהגות השופטים כלפי עורכי הדין היהודים הייתה מצויינת, ובשבתם לדין לא השפיעה עליהם יהדותו של הפרקליט לעיוות הדין.

קראקא הייתה מקום מושב המוסדות הרשמיים של איגוד עורכי הדין בגליל שהשתרע מערבה על העיר ביאלה ומזרחה עד לעיר ירוסלאב. על פי חוק משנת 1867 הייתה קראקא מקום מושב מועצת עורכי הדין בערכאה הראשונה והאחרונה, ומקום מושב בית הדין המשמעותי. משנת 1932 הייתה בעיר הבירה ורשה מועצת עורכי הדין העליונה ובית המשפט העליון כערכאה שניה, לשם פסיקה בערעורים.

למרות שלעורכי הדין היהודיים היה בקראקא רוב מוחלט, הם לא ניצלו את יתרונם המספרי והשתדלו לא לכפות את רצונם על הפולנים. המועצה מנתה 19 חברים וביניהם 10 יהודים ו-9 פולנים, וכבוד גדול נחשב להיות חבר מועצה, ולא קל היה להיבחר כחבר.

בשנים שבין שתי מלחמות העולם היו היהודים הבאים חברי המועצה: ד"ר נתן אוברלנדר, חבר הקהילה היהודית מטעם המתבוללים, עורך כתב העת "קול עורכי הדין"; ד"ר אוברלנדר שלמה, תובע ראשי מטעם

## התאחדות הסוחרים היהודיים בקרקוב

ד"ר קלוגמן, ד"ר יעקב מיקנברון. שנים רבות שימש בתפקיד המזכיר, חניך ההסתדרות הציונית האקדמאית "השחר" יוסף הימלבלאו. בעינינו מיסים סייעו ד"ר ווסרברג וד"ר איגנצי מאהלר. ראוי לציין כי בדרך כלל מאז 1930 גברו בהתאחדות היסודות הלאומיים על ידי הצטרפותם של עסקנים ציונים מובהקים. השפעה רבה היתה לעובדה שהעתון היומי הציוני לגליציה המערבית "נובי דזינניק" עמד לצדו של מעמד הסוחרים היהודים והיה לו לפה.

נוסף להתאחדות כללית זו, שייצגה את רוב הסוחרים, קיימת היתה גם התאחדות נפרדת ל"סוחרים זעירים". שתי ההתאחדויות פעלו בהידוק ושיתוף, והפיצול נבע רק בשל צרכי ייצוג בוועדות אזרחיות כלליות לעניני מיסים. קמו שני בנקים יהודים – האחד ציוני "בנק שיתופי למלווה" ובנק כללי "בנק הסוחרים" ליד ההתאחדות. שני מוסדות אלה עשו מאמצים רבים כדי לסייע בידי הסוחרים היהודים במאבקם מול הלחץ הגובר והולך.

כמובן שהמסחר הנוצרי העריך עד מהרה את כוחו של ארגון הסוחרים היהודים ופתח בהתקפת נגד לנישול היהודים, קו שהונחה מגבוה, מהממשלה וזרועותיה.

**לפי מאמרו של יעקב שטרנברג בתוך "ספר קראקא"**

לאחר הקמת מדינת פולין, בשנים 1918-1920, נעורה במעמד הסוחרים היהודים ההכרה בצורך הדחוף להתארגן, ובעקבות רדיפות של הגורמים הפולניים אשר שאפו לנשל את היהודים מעמדותיהם הכלכליות. בנוסף, ההסתה האנטישמית המתמדת וגוברת ושיטת המסים, כל אלה מרטו את עצביהם של הסוחרים היהודיים.

הסוחרים היהודים מחליטים להתארגן ומקימים את הארגון Stowarzyszenia Kupców Żydowskich w Krakowie, כשראשי הדוברים הם סוחרים מהאגף הציוני: שמואל שפירא, יו"ר ההתאחדות, חונא פייבל לייסטנר, ב.מ. ספירא, סיני אלכסנדרוביץ, רפאל פפר, אברהם לינדנבוים, הנריק שנקר, שלמה שטרנברג, אפרים הורוביץ, ברנרד ליינקראם, שמואל הרצוג, בער הוניגוואקס, יצחק הלפרן ויואל נכט, איזידור לנדוי, שמואל שכטר, איגנצי רימלר, ליאופולד פרומוביץ, ד"ר פוסמן, ברוך ולייב פריימן, וולף רוזנבלום, שלמה פליישר ומיכאל גרינשפן.

לאחר שנת 1930 נכנסו לעבודה פעילה בהתאחדות והצטרפו לוועד: מקס לאוטרבך, מאוריצי טאוברלר, ד"ד שמואל ליכטיג, יעקב שטרנברג ורבות פעלו מניק שטרנברג,

## תדיאוש קושצ'יושקו מודאג מאושרם של היהודים



תדיאוש קושצ'יושקו נואם בכיכר המרכזית של קרקוב, 1794

ב-24 במרץ 1794 היה תדיאוש קושצ'יושקו בקרקוב ובנאום שנשא בכיכר הראשית של קרקוב הכריז על המרד. קושצ'יושקו רצה לכבוש את ליבה של האוכלוסייה היהודית, ולכן הגיע לבית הכנסת "הישן", שם נשא נאום בפני היהודים שהתאספו ובין היתר אמר כי הוא לא רוצה כלום לעצמו; הוא רק מודאג ממצבה העגום של מולדתו ואושרם של כל תושביה, כולל היהודים.

במאמר על קושצ'יושקו והיהודים, שכתב יעקב שצקי Jakób Szacki ב-1917, הוא כותב שקושצ'יושקו הוא "רפובליקני ודמוקרט, פעיל חברתי בעל חוש צדק מפותח, זר לכל סיסמאות ולחוסר סובלנות דתית, תלמיד נאמן של פילוסופים בעלי חשיבה חופשית של המאה ה-18, משוכנע בנחיצות של שוויון זכויות לכל האנשים, ללא קשר למוצאם, מצבם ודתם. קושצ'יושקו נאלץ לשים לב לאוכלוסייה היהודית שחיה על אדמת פולין במשך מאות שנים, בתנאים שונים למדי, ספציפיים, הוא ודאי היה נמשך לרצון להכיר את האוכלוסייה הזו, איזה אי הופרד מהאינטרסים הלאומיים על ידי חומה סינית"

<https://gwzkrakow.pl/2022/03/24/zydzi-a-insurekcja-kosciuszkowska>

## כיכר היהודים של אסתר פרידמן

היום, אחרי שנים רבות, אני ניצבת בכיכר: זוכני הפירות והירקות במקומם. כמו אז. אך השקט כאן שורר, דממה.

לא נשמע עוד קול התרנגול,  
לא נראות יותר נשים עטופות צעיפים צבעוניים,  
אין אברכים יהודים עם פאות מתנפנפות וגרביים לבנים,  
עם ציציות מציצות מתחת לקפוטות.  
אין צחוק, אין רעש, אין קול,  
לא נשמעות קריאות הסוחרים המשבחים את סחורתם.  
כל מה שהיה תוסס, מלא חיים, זועק באלפי צבעים -  
נדם. השתתק, לנצח נעלם. וזה כואב כל כך.  
השוק על כנו עומד. הבניין, אדום ומוזנח.

מאיתנו לא ישכח. הכאב והצער על שהיה ועל מה שאבד  
יישאר עמנו לעד.

אסתר (ארנה) פרידמן (שפגטנר)  
מתוך: "מי יחזיר?"

כיכר היהודים בקרקוב מוקפת סמטאות,  
במרכזה בניין עגול, אדום, סביבו זוכני פירות, ירקות,  
ושאר מצרכים, ו...שקט.

אני זוכרת את התכונה, ההמולה,  
היא מצלצלת באוזניי וטבועה בעיני:  
חנויות הבשר הכשר, עופות ואווזים,  
ובאוויר נשמעות קריאות תרנגולים.  
הרעש, ההמולה, הצעקות.  
כל סוחר שיבח את סחורתו והזמין לקנות.  
זו הייתה כיכר היהודים,  
אף שלא חסרו בה גם כפריים פולניים.  
בנות הכפר - שמחות ועליזות,  
פני הגברים - רציניים, עינייניים.  
יהודים ופולנים, כולם יחד דיברו,  
את הסחורה שיבחו, מכרו, קנו, סחרו,  
קולותיהם בכיכר הדהדו.



# ד"ר רודולף ברס, אספן אמנות קרקובאי



רודולף ברס (1883-1964)

מאוספים אחרים, החל להציג בתערוכות שהתקיימו בגלריות שונות בקרקוב. כאספן אמנות הרחיב ברס את האוסף שלו ורכש יצירות של אמנים פולנים נוספים.

קרקוב בין המלחמות הייתה מרכז תרבותי תוסס בפולין העצמאית שהוקמה ב-1918 עם סיום מלחמת העולם הראשונה. האינטליגנציה היהודית מילאה חלק משמעותי בשימור התרבות הקרקובית, אך גם העניקה למוסדות אמנים ותרבות.

רודולף ברס (Beres 1883-1964), בנו של סוחר הבקר אמיל ברס, היה אספן אומנות שחי מרבית חייו בקרקוב. ברס סיים את לימודי המשפטים באוניברסיטה הגילונית ובשנת 1906 קיבל תואר דוקטור במשפטים. בשנת 1922 נישא רודולף ליאדוויגה הורוביץ ולזוג נולדו שלושה ילדים.

ברס הקדיש את חייו לעשייה התרבותית של קרקוב, והיה ידוע באוסף היצירות של הצייר מאוריצי גוטליב (1856-1879), אותו ירש מאביו. רודולף הבין שכירוש של האוסף הגדול ביותר בפולין של יצירות האמנות של מאוריצי גוטליב, הוא אחראי לקידום הציורים ולגאונות האמנותית של גוטליב ורכש עוד מיצירותיו אותן, יחד עם ציורים נוספים שקיבל בהשאלה

בסתיו 1931 ביקר חיים נחמן ביאליק בקרקוב, ובין היתר התפעל מהציורים של מאוריצי גוטליב שנאספו בבית ברס. העיתון היהודי "נובי דז'ניק" דיווח על הביקור: "אתמול בצהריים ביקר ביאליק בגלריה המכובדת של ציורים מאוריצי גוטליב שבבעלותו של ד"ר רודולף ברס. ד"ר רודולף ברס סיפק הסבר מקיף למשורר, וביאליק, שהוא גם מומחה מוערך לאמנות יפה, לא הצליח למצוא מילות הערצה מתאימות ליצירות המופת של האמן היהודי שנפטר בטרם עת, והביע משאלה שציורים אלה ימצאו דרכם למוזיאון בעיר תל-אביב."

בשנת 1932 הוצגו יצירותיו של מאוריצי גוטליב במוזיאון הלאומי של קרקוב, וברס היה הכוח העיקרי מאחורי התערוכה המפורסמת הזו. ברס היה חבר בלשכת המסחר והתעשייה של קרקוב, ובתפקיד זה הרבה להרצות בפני בעלי בתי עסק

על תצוגה בחלונות ראוה ואסטיקה ופרסם מאמרים בנושא. בנוסף, ערך במשך שנים את הירחון Wiadomości Gospodarcze (= ידיעות כלכליות) של הלשכה הקרקובאית, שראה אור בשנים 1916 ובשנים 1919-1923. היה חבר באגודת הציירים והפסלים היהודיים בקרקוב, ובה ייצג, במועצת המנהלים את האינטליגנציה היהודית תוך מתן תמיכה אינטלקטואלית ושיתף את האמנים בציפיות הקהל.

ד"ר רודולף ברס נפטר ב-26 בינואר 1964 בקטוביץ ונקבר שם בבית העלמין היהודי.

# "חושן המשפט" מאת הרב יעקב בן אשר

מהדורת הספר "חושן המשפט" מאוסף ספריית משפחת גרוס הודפס בשנת 1613 בקרקוב על ידי אהרון פרוסטיץ (Prostitz). "חושן המשפט" - בראשי תיבות ח"ו"מ - הוא החלק הרביעי והאחרון בספר "ארבעה טורים" שכתב פוסק ההלכה "בעל הטורים" רבי יעקב בן אשר (1269-1343).

יצחק פרושטיץ פתח עיתונות עברית בקרקוב בשנת 1569. הוא קיבל רשות לעשות זאת באוקטובר 1567, לעצמו "ולזרעו אחריו", לתקופה של חמישים שנה, כולל הזכות להדפיס את התלמוד וספרים עבריים אחרים.

יצחק פרוסטיץ, אביו של אהרון, היה מדפיס עברי שהגיע לקרקוב מאיטליה כבר בשנת 1569 והביא עמו משם חומר טיפוגרפי, עיטורים ועוד. מלך פולין, זיגמונט אוגוסט השני, העניק לפרוסטיץ, ולזרעו אחריו, רשות להדפיס בעברית תלמוד, ספרים עבריים ועיתונות עברית, במשך 50 שנים. הסימן שבו השתמשו בני משפחת פרוסטיץ, כסימן מדפיס, היה דגים ואייל - כסמל לסיפור הקרבת יצחק לאל על ידי אברהם.

למרות התככים של הכנסייה הצליחו יצחק, ואחריו בניו - אהרון ואשר, ונכדיו - להדפיס במשך כ-60 שנים כ-200 יצירות, מהן 73 בידיש, ובהם ספרי תנ"ך, קבלה, היסטוריה, פילוסופיה, ומתמטיקה.

